

УДК 811.161.2'27'367.625

НАЗВИ ХВОРОБ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІ XIX – XX СТОЛІТЬ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ботвин Т.М.

*аспірант кафедри української мови
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
tanyaosades@gmail.com
éóúúá*

Стаття присвячена дослідженню тематичної групи “назви хвороб” в українських перекладах Біблії XIX – XX століть (П. Морачевського, П. Куліша–І. Пулюя–І. Нечуя-Левицького, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка). Розглянуто в зіставному аспекті семантичні, стилістичні, культурологічні особливості цих назв, які свідчать про їхню неусталеність в українській мові XIX – XX століття, підтвердженням цього є синоніміїні (квазісиноніміїні) ряди і не завжди точне відтворення їх у біблійних текстах. Проаналізовано такі назви хвороб: *сухоти, водянка, пропасниця, запалення, гарячка, біснуватість, розслабленість, божевільність, лунатизм, кровотіч, помір, лишай, проказа, моровиця, чума, короста, розслабленість (параліч), гангрена*.

Родове поняття *хвороба* характеризується великим синоніміїним рядом, особливо ж у XIX столітті: *бóлість, недóга, сла́бість, нéміч, нéмоці, бóліці, нездужання, слабу́вання, хору́вання*. В українських перекладах XX століття розглядуване слово активно функціонує поряд із синонімами *недуг, неміч, болячка*. Деякі з назв хвороб розглядаються як синоніми (*біснуватий* ‘одержимий демоном’ та *божевільний* ‘психічно хворий’), хоча це найменування різних хвороб. Так само не є синонімами лексики *гарячка, пропасниця*, як це подає Словник української мови. Це й підтверджує текст оригіналу, досліджений за допомогою конкордансу Стронга. У деяких лексикографічних джерелах слова *чума, моровиця* теж подаються як синоніми, хоча останнє не є назвою хвороби, а позначає ‘пошесну смерть’, ‘пошесть’, ‘епідемію, що спричинює велику смертність’. Спостережено невідповідність у перекладах назв хвороб чи їхніх симптомів, особливо промовистим є епізод із Книги Повторення Закону (розділ 28, вірш 27), у якому у всіх аналізованих українських версіях Біблії ці найменування перекладені неправильно.

Ключові слова: Біблія, семантика, тематична група, переклад, синонім.

DISEASE NAMES IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE BIBLE OF THE 19th – 20th CENTURIES: LINGUVOCULTURAL ASPECT

Botvyn T.M.

*Student of the Department of the Ukrainian Language
Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych
Postgraduate*

The article deals with the research of the thematic group “names of diseases” in the Ukrainian translations of the Bible of the nineteenth and twentieth centuries (by P. Morachevskyi, P. Kulish–I. Puliuy–I. Nechuy–Levytskyi, I. Ohiyenko, I. Khomenko, R. Turkoniak). The author has studied in a comparative aspect semantic, stylistic and cultural peculiarities of these names, which show their unsteadiness in the Ukrainian language of the nineteenth and twentieth centuries; and the synonymic (quasi-synonymic) rows and their not always accurate reproduction in biblical texts confirm this. The following names of diseases have been analysed: tuberculosis, dropsy, fever, inflammation, frenzy, relaxation, madness, sleepwalking, bleeding, epidemic diseases, lichen, leprosy, pestilence, plague, scabies, paralysis, gangrene.

The generic concept of illness is characterised by a big synonymic row, especially in the nineteenth century: *bolyist*, *neduha*, *slabist*, *nemich*, *nemoshchi*, *bolyishchi*, *nezduzhannia*, *slabuvannia*, *khoruvannia* (morbidly, ailment, weakness, infirmity, pain, malaise, weakening). In the Ukrainian translations of the twentieth century the studied word functions actively alongside synonyms like *neduh*, *nemich*, *boliachka* (ailment, infirmity and sores). Some of the names of diseases are considered synonyms (*bisnuvatyi* 'oderzhymyi demonom' and *bozhevilnyi* 'psykhichnokhvoryi') (raging 'possessed of an evil spirit' and crazy 'mentally ill'), although these are the names of different illnesses. Lexemes *hariachka*, *propasnytsia* (fever) are not synonymous either, as the Dictionary of the Ukrainian language says. The text of the original, researched with the help of Strong's concordance, confirms it. In some lexicographic sources, the word *chuma*, *morovytsia* (plague, pestilence) are also used as synonyms, although the latter is not a disease name, but denotes an 'accidental death', an 'epidemic disease', an 'epidemic causing a high mortality'. The author has observed inconsistency in the translations of disease names or their symptoms; the episode in the Book of Deuteronomy (chapter 28, verse 27) is especially telling, where in all analysed Ukrainian Bible versions these names are translated incorrectly.

Keywords: Bible, semantics, thematic group, translation, synonym.

У сучасному мовознавстві спостерігається значне зацікавлення дослідженням сакральної сфери, у якій відображено мовно-ментальні та культурно-духовні процеси людства загалом, окремого етносу зокрема. Визначальне місце в дослідженнях релігійного стилю належить Біблії. Попри значну кількість публікацій, у яких простежено особливості семантики біблійного тексту, на особливу увагу заслуговують окремі, майже не вивчені тематичні групи лексики Святого Письма, зокрема й тематична група "назви хвороб". Аналіз мовних одиниць у нашій розвідці проводитимемо на основі виокремлення тематичних груп, у яких спостережено семантичні, стилістичні, культурологічні особливості. Під поняттям "тематична група" ми розуміємо сукупність слів, що позначають предмети або поняття, об'єднані на основі позамовної спільності. Підставою для виділення тематичної групи є сукупність предметів або явищ зовнішнього світу, об'єднаних за певною ознакою і виражених різними словами. Оскільки в тематичні групи організуються цілі "відрізки дійсності", в мові існує величезна кількість тематичних рядів. Такі сегменти є частинами національно забарвленої мовної картини світу, на основі яких можна зчитувати культурну інформацію

Лексика перекладів книг Святого Письма в контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття перебуває в полі зору таких дослідників, як: В. Німчук, Т. Мороз, П. Мацьків, Г. Тимошик, О. Решетняк, Н. Бабиц, О. Дзера та ін.

С. Лук'янчук (2013), досліджуючи епітет у конфесійному стилі сучасної української мови на основі порівняльного аналізу епітетної системи двох найвідоміших і найбільш визнаних на сьогодні в Україні біблійних перекладів (І. Огієнка та І. Хоменка), визначає основні відмінності епітетного слововживання в цих текстах і доводить, що переклад о. І. Хоменка тяжіє до традиційного використання старослов'янських форм, йому властивий також вищий ступінь прикметникової епітетизації; переклад І. Огієнка натомість спрямований переважно на використання власне українських мовних засобів (с. 13–15).

Біблійні символи (символеми з онімним компонентом) у лінгвокультурологічному аспекті розглядає у своїй праці О. Решетняк (2013) з'ясовуючи лінгвокультурологічні особливості внутрішньої форми біблійних символів, образні еталони, що характеризують мовні номінації, специфіку семантичних процесів, що зумовлюють формування біблійних символем.

У монографії О. Дзери (2017) висвітлено, систематизовано й класифіковано основні актуалізації біблійного інтертексту у внутрішньобіблійному та позабіблійному просторах. Проаналізовано специфіку формування національних біблійних концептосфер унаслідок дев'ятиці давньогрецького та грецького першоджерел. Уточнено і розширено метамову дослідження

біблійної інтертекстуальності, зосібна обгрунтовано лінгвістичне трактування терміна *біблеїзм* та запропоновано термін *біблема* для позначення неідіоматичних біблійних інтертекстом авторського мовлення.

У статтях Г. Тимошик (2013; 2014) предметом наукових студій є гетерогенні антропоформули новозавітного антропонімікону, давньоримські біблісантропоніми в новочасних українських перекладах Святого Письма.

Мета статті – здійснити семантичний аналіз тематичної групи “назви хвороб” в українських перекладах Біблії XIX – XX століть (П. Морачевського, П. Куліша–І. Пулюя–І. Нечуя-Левицького, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка), простежити їхній культурологічний складник.

Смерть людини, а отже, й *хвороби*, є наслідком первородного гріха (Але з дерева знання добра й зла не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш (Бут. 2:17). Гріх – творіння сатани, який є його своєрідним розпорядником (Лк. 13:16). Між гріхом та *хворобою* немає безпосередньої кореляції. У Євангелії від Івана ми натрапляємо на епізод, коли учні запитують Ісуса Христа про причину сліпоти перехожого, не сумніваючись у тому, що цією причиною є гріховність, щоправда, вони не впевнені, чи це наслідок його гріха, чи його батьків. Ісус їм відповідає: ... Не згрішив ані він, ні батьки його, а щоб діла Божі з'явилися на ньому (Іван. 9:3). Однак і Бог карає людину *хворобами*, стихіями (Ударить Господь тебе *сухотами*, і *пропасницею*, і *запаленням*, і *гарячкою*, і *мечем*, і посухою, і *іржею*, і вони будуть гнати тебе, аж поки ти не загинеш (Повт. 28:22).

В українських перекладах Біблії XIX століття лексема *хвороба* відсутня, замість якої вживаються відповідно *недуг* (ЄМ), *недуг*, *боліть* (БК), хоча лексикографічні праці, які відображають цей період, фіксують це слово (Грінч. IV, 394; Желех. II, 1036), деякі подають при цьому синонімічний ряд: *боліть*, *недуга*, *хвороба*, *хороба*, *слабіть*, *нєміч*, *нємоці*, *боліці*, *нездужання*, *слабування*, *хорування* (М. Уманець і А. Спілка). В українських перекладах XX століття розглядуване слово активно функціонує поряд із синонімом *недуг*, *нєміч*, *болячка* (Пор. БТ: І тут же припинилася її кровотеча і відчула в тілі, що вилікувалася від *хвороби*; БО: І висохло хвилі тієї джерело кровотечі її, і тілом відчула вона, що видужала від *недуги*!; БХ: І зараз кров у неї спинилася, і вона почула в тілі, що одужала від своєї *немочи* (Марк. 5: 29).

В українських перекладах Біблії згадуються такі назви хворіб: *сухоти*, *водянка*, *пропасниця*, *запалення*, *гарячка*, *біснуватість*, *розслабленість*, *божевільність*, *лунатизм*, *кровотіч*, *помір*, *лишай*, *проказа*, *моровиця*, *чума*, *короста*, *розслабленість* (*параліч*), *гангерена*. Ми розглядатимемо лише ті, які характеризуються семантичними особливостями, вступають у синонімічні відношення.

Лексема *біснуватість* уживається в значенні ‘одержимість демонами’, відповідно слово *біснуватий* – людину, яка хворіє цією недугою. Згадані слова характерні для біблійних текстів XIX століття: ЄМ: І як переплив Він на той бік, в землю Гергесинську, то зустріли Його два *біснуватих*, що вийшли з гробовищ, такі люті, що ніхто не важивсь проходити тією дорогою (Матв. 8:28); БК: Як же вони виходили, ось приведено до Него німого чоловіка *біснуватого* (Матв. 9:32). Твірною основою для слова *біснуватий* є біс праслов'янського походження (Пор.: ст.-слов. бѣсъ, болг. бесѣт, сербохорв. бѣјес “лютість”, словен. bês “злий дух”, чеш. bês, польск. Bies, лит. baisà “страх”, baisùs “жахливий, жалюгідний”, лат. foedus “гидкий”, грецьк. λίθηκος “мавпа” (ЕСУМ, I, 201). Така етимологія вказує однозначно на походження цієї хвороби і її “координатора”, що й підтверджує біблійний текст: І, як прибув Він на той бік, до землі Гадаринської, перестріли Його два *біснувати*, що вийшли з могильних печер, дуже люті, так що ніхто не міг переходити тією дорогою...І просилися демони, кажучи: Коли виженеш нас, то пошли нас у той гурт свиней (Матв. 8:28–32). У Біблії П. Куліша це слово іноді передається описовою конструкцією (евфемізмом): Як *той, хто з засідки мече огонь, стріли й смерть* (Пр. 26:28). Тут перекладач стилізує цю конструкцію під народне вірування,

за яким існувала настанова не згадувати злих надприродних сил, щоб не накликати їх. На полях Святого Письма така табуїзація не є зовсім вдалою. І П. Куліш, і П. Морачевський послуговуються лише згаданою лексемою, натомість автори перекладів XX століття використовують на позначення людини, хворої на психічну недугу, лексему *божевільний*, на позначення ж людини одержимої демонами, слово *біснுவатий*: БО: Ударить тебе Господь *божевіллям*, і сліпотою, і туподумством (Повт. 26:28), Тоді привели до Нього німого сліпця, що був *біснуватий*, і Він уздоровив його, так що німий став говорити та бачити. (Матв. 12:22); БТ: Розповіли ж їм очевидці, що сталося з *біснуватим*, і про свиней (Мар. 5:16), Бо коли захочу хвалитися, то не стану *божевільним*, оскільки скажу правду; але стримаюся (2Кор. 12:6); БХ: А як вони виходили, приведено до нього німого, що був *біснуватий* (Матв. 9:32). Господь поб'є тебе шалом, сліпотою й *божевіллям* (Повт. 26:28). П. Куліш замість лексеми *божевілля* використовує описову конструкцію *одеревіння серця*: Побивати ме тебе Господь шаленням і сліпотою і *одеревінням серця* (Повт. 26:28); дієслово *скрутишся*: І скрутишся ти од видовища, що побачать очі твої. (Повт. 26:34); субстантив *безумний*: Він же промовив до неї: Ти плещеш таке, як яка *безумна*. Приймали ми добре од Господа, а лихого б то й не приймати? У всьому тому не провинив Йов устами своїми (Йов. 2:10); субстантив *несамовитий*: Господь поставив тебе намість сьвященника Йодая, щоб ти в Господньому домі наглядав за кожним *несамовитим* та віщуючим, і щоб такого саджав у темницю та в колоду (Єр. 29:26). Відсутність лексеми *божевільний* в українських перекладах XIX століття складно пояснити, позаяк лексикографічні джерела, що віддзеркалюють цей період, подають її (Желех. I, 37; Грінч.). Лексема *божевільний* 'виразник божої волі' власне український композит, утворений від словосполучки божа воля (ЕСУМ, I, 222). Найавторитетніше тлумачне джерело подає такі значення лексеми *біснуватий*, заст. Психічно хворий, божевільний; // у знач. ім. біснуватий, того, чол.; біснувата, тої, жін. Про божевільну людину; // розм. Лютий, роздратований, розгніваний; несамовитий (СУМ, I, 190). Викликають застереження щодо першого значення цього слова. Проблемною видається не тільки ремарка *застаріле*, але й саме тлумачення: по-перше, слова *біснуватий*, *божевільний* не є синонімами, по-друге, як уже згадувалося, лексема *біснуватий* має значення 'одержимий демоном', наведене ж у словнику значення стосується слова *божевільний*.

Лексема *гарячка* є назвою хвороби, що супроводжується високою температурою тіла. У розглядуваних перекладах спостерігаємо синонімію назв *гарячка* та *пропасниця*: БО: І Він доторкнувся руки її, і *гарячка* покинула ту... І встала вона, та й Йому прислужувала!; БК: І приторкнувся до руки її, й покинула *пропасниця* її, й вставши вона, послужувала їм (Матв. 8:15). Хоча така синонімія не відображена послідовно. Переконалим прикладом тут є епізод Книги Повторення Закону. Зацитуємо його з аналізованих перекладів, які дадуть змогу окреслити рельєфніше специфіку перекладу цих назв (Пор. БО: Ударить Господь тебе *сухотами*, і *пропасницею*, і *запаленням*, і *гарячкою*, і *мечем*, і *посухою*, і *іржею*, і вони будуть гнати тебе, аж поки ти не загинеш; БК: Побивати ме тебе Господь *сухотою* і *трясцею*, і *спекою* і *пожарами*, і *посухою* і *снітійом* і *споловілим колосом*; і все те буде непокоїти тебе, поки не згинеш; БХ: Господь поб'є тебе *сухотами* і *пропасницею*, *запаленням* і *жаром*, *посухою* й *сажкою та зоною*, і все те вчепиться тебе, поки не згинеш; БТ: Нехай Господь вразить тебе *нуждою*, *гарячкою*, *холодом*, *збентеженням*, *душогубством*, *задухою* і *блідістю*, і вони переслідуватимуть тебе, аж доки не вигублять тебе (Повт. 28:22). На основі єврейського лексикону Стронга спробуємо наблизитися до оригіналу цього уривка Біблії щодо назв хвороб передовсім. Перелік назв хворіб матиме такий вигляд: *сухоти*, *гарячка*, *лихоманка* (*пропасниця*), *запалення*, *іржа* (*зона*, *сажка*, *снітій*). Як бачимо, переклад І. Огієнка точно відтворює оригінал. Близьким до оригіналу є переклад І. Хоменка, у якому замість назви *гарячка* вжито синонім *жар*. Синонім підібрано не зовсім вдало, позаяк лексема *жар* в українській мові в наведеному значенні вживається в розмовному мовленні, більш поширеним є її функціонування в складі фразеологізмів. У синонімії відношення згадане слово вступає зі знаковим утвореннями *вогневиця*, яке

розглядається як застаріле (СУМ). І. Хоменко, мабуть, помилково використовує синонімії назви хвороб хлібних злаків – *зона*, *сажка*. У Біблії П. Куліша пропущено назву хвороби (*гарячка*), натомість ужито замість лексеми *пропасниця* її синонім *трясця*, який для ХІХ століття є нормативним поряд з іншими (*лихомánка*, *трясо[а]віця*, *трясу́чка*, (*веснянка*) *весну́ха*, *погáнка*, *хíндя*). Найменш вдалим є переклад цього рядка Р. Турконяком, позаяк пропущено всі назви хвороб (крім однієї), замість яких подано ознаки хвороб (*збентеження*, *задуха*, *блідість*). Зроблений семантичний аналіз назв хвороб – *гарячка*, *пропасниця* показує, що це найменування різних хвороб, а не лексичні дублети, як це подає Словник української мови (СУМ, II, 37).

Лексема *течивий* номінує особу, хвору на недуг, що супроводжується гнійними виділеннями з чоловічого сечовивідного каналу (Лев. 15:1–15). У досліджуваних перекладах маємо словотвірні варіанти цієї назви: *течивий* (БО, БХ), *течивний* (БК). Р. Турконяк використовує описову конструкцію *хто має виділення сімені*: Кожне ліжко, на яке ляже той, *хто має виділення сімені*, буде нечистим, і кожна річ, на яку сяде той, *хто має виділення сімені*, буде нечиста (Лев. 15:4). Ця назва стосувалася не тільки запалення чоловічого сечовивідного каналу (уретрит), але й венеричного захворювання (*гонорея*). Такі хворі вважалися нечистими (Лев. 14:8). Нечистими також уважали осіб, хворих на *проказу*. Після перебігу цієї недуги хворим давали сім днів на своє очищення: А очищений випере одягу свою й поголить усе волосся своє, і обмиється в воді, стане чистий. А потому вийде до табору, і буде жити поза наметом своїм сім день (Лев. 15:13). На восьмий день він повинен був принести жертву очищення (Лев. 14:10). Нечистими особами вважалися також ті, хто торкався якоїсь нечистої речі, або ”падла звірини нечистої, або падла худоби нечистої, або падла нечистого плазуючого, і буде це незнане їй, то вона нечиста й завинить; або коли доторкнеться нечистоти людини, всякої нечистоти її, що нею стане нечиста...” (Лев. 5:2–3). У перекладі епізоду з Книги Левитів П. Куліш послуговується гіперонієм *болячка* замість гіпоніма *проказа*, зафіксованому в усіх інших українських перекладах: Коли буде під шкірою на тілі чоловіка напухлина, чи струп чи пляма, і буде на шкірі тіла його *болячка*, так мусять привести його до Арона, сьвященника, або до которого з синів його, сьвященників (Лев. 13:2). У наведеному рядку йдеться про симптоми цієї хвороби: *напухлина*, *струп*, *пляма*, які в українських перекладах дещо відрізняються (Пор.: БХ: *опух*, *прищ*, *біла пляма*; БТ: *блискучий рубець*, *пляма*, БО: *напухлина*, *лишай*, *біла пляма*). Як бачимо, І. Огієнко, серед ознак хвороби називає й *лишай*, хоча згадана лексема є назвою окремої хвороби, а не симптомом прокази.

Особа, хвора на недуг, який супроводжується розладом свідомості в українських перекладах, передається різними лексемами: *місячник* (БК), *причинний* (БХ), *сновида* (БТ), а також описовими конструкціями: *на молодика біснується* (ЄМ), *біснується у новомісяччі* (БО). Етимологія цих назв свідчить про певний зв’язок хвороби з одержимістю демонами, вплив на її перебіг фаз Місяця (Матв. 17:15). За даними грецького лексикону Стронга слово *уелзнійжефб* є полісеміним, об’єктивуючи значення ‘бути лунатиком’; ‘хворіти епілепсією’ (ГЛС). *Epilepsia* – хронічна нервова хвороба, яка характеризується приступами розладів свідомості, що в типових випадках супроводжуються загальними корчами (СУМ, II, 483). Тепер повернімося до згаданих лексем, що виступають відповідником наведеного грецького референта в Євангелії від Матвія (17:15): і сказав: Господи, змилуйсь над сином моїм, що *біснується у новомісяччі*, і мучиться тяжко, бо почасти падає він ув огонь, і почасти в воду (БО); каже: Господи, помилуй мого сина, бо він *сновида* і тяжко терпить: часто кидається у вогонь, часто й у воду (БТ). Контекст дозволяє нам припустити, що тут йдеться про епілептиків. Отже, близьким до оригіналу цього слова є переклад І. Огієнка та П. Морачевського. Натомість лексеми *місячник*, *сновида* експонують особу, хвору на *лунатизм*, а не *епілепсію*. І. Хоменко переклав це слово як *причинний*, що не відповідає жодному із значень розглядуваної лексеми, адже вжите ним знакове утворення є лексичним дублетом іншої назви – божевільного ‘який має психічний розлад; психічно хворий’ (СУМ, I, 211).

У Книзі Левитів, 26 розділі, 5 вірші згадується про ще одну хворобу, яка в українських перекладах передається лексемами: *морова* (БК), *моровиця* (БО), *чума* (БХ), *смерть* (БТ). За даними єврейського лексикону Стронга це слово в оригіналі тексту багатозначне: *моровиця*, *чума* (ЄЛС). Грецький лексикон Стронга подає й інші відповідники: *смерть*, *моровиця* (ГЛС). Лексема *смерть*, яку використовує Р. Турконяк у цьому розділі, на наш погляд, дещо віддалена від змістової лінії наведеного контексту.

З контексту не зрозуміло, чи тут йдеться про якусь окрему хворобу, чи хворобу загалом, що викликає епідемію (Пор.: БХ: Я наведу на вас меч, що помститься за зламаний союз. Ви позбираєтесь у ваших містах, а я впущу посеред вас *чуму*, і ви впадете ворогові до рук; БО: І приведу на вас меча, що помстить пімсту за заповіта, і ви будете зібрані до ваших міст, і Я пошлю *моровицю* на вас, і ви будете віддані в руку ворога (Лев. 26: 25). В українських текстах Біблії збережено ці гіперо-гіпонімні відношення. Як відомо, *чума* поширюється часто у формі епідемій. Власне в деяких лексикографічних джерелах слова *чума*, *моровиця* подаються як синоніми, хоча останнє не є назвою хвороби, а позначає 'пошесну смерть', 'пошесть', 'епідемію, що спричинює велику смертність' (СУМ, IV, 803). Синонімом до слова *моравиця* в аналізованих перекладах є слово *помір*, *пошесть*: БО: І будуть землетруси великі та голод, та *помір* місяцями, і страшні та великі ознаки на небі (Лук. 21:11), БХ: Та й наведе на тебе всі єгипетські *пошесті*, яких ти так боїшся; і вони причепляться до тебе (Повт. 28:60). У цитованому рядку замість виділеного слова І. Огієнко послуговується лексемою *біль*, Р. Турконяк – *мука*, хоча жоден з авторів не передає первісний текст, адже за даними Єврейського лексикону Стронга гебраїське огод українською мовоюперекладається словом *хвороба*. У книзі Аваакума (3:5) натрапляємо й на інший синонім цього слова – *зараза*: Перед ним іде *зараза*, а поза ним виходить *трясця* (БХ). Звертаємо увагу на другу частину цього вірша у перекладі І. Хоменка. Його переклад далекий від оригіналу (Пор. БК: Перед ним йшла *зараза*, поза ним – *палючий вітер*; БО: Перед обличчям Його *моровиця* іде, а по стопах Його пнеться *полум'я*. І зовсім незрозумілим є переклад цього рядка І. Турконяком: Перед Його обличчям піде *слово*, і вийде, *Його ноги у взутті*).

Звертаємо увагу на різнобій у перекладах назв хвороб чи їхніх симптомів, особливо промовистим є епізод з Книги Повторення Закону (розділ 28, вірш 27): Побивати ме тебе Господь Єгипетськими *болячками*, і *вередями* і *коростою* і *струпом*, що не зможешвилічитись від них (БК); Ударить тебе Господь *єгипетським гнояком*, *гудзами*, *лишайми*, *струпами* такими, що не зможеш їхвилікувати (БО); Господь поб'є тебе *єгипетською болячкою*, *вередями*, *коростою* і *паршами*, й ти не здолаєшвилікуватися з них (БХ), Нехай Господь вразить тебе *єгипетським чиряком на сідницях*, *злякисною коростою* та *сверблячкою*, так, щоб ти не мігвилікуватися (БТ). Тоді як за даними Єврейського лексикону Стронга в цьому рядку згадується з назв хвороб *короста*, а серед симптомів – *гнійні рани*.

Лексема *розслаблений* позначає осіб, хворих на недуг, що позбавляє який-небудь орган або органи здатності нормально діяти. На полях Святого Письма спостерігаємо послідовне її використання в перекладах XIX століття, натомість, у перекладах XX століття маємо, крім названої лексеми, назви *спаралізований* (Р. Турконяк), *паралітик* (І. Хоменко): Знайшов же він там чоловіка одного, на ймення Еней, що на ліжку лежав вісім років, він *розслаблений* був (БО). Там він знайшов одного чоловіка, на ім'я Еней, що лежав на ліжку вісім років і був *паралітик* (БХ). Знайшов там одного чоловіка на ім'я Еней, що вісім років лежав на ліжку, бо був *спаралізований* (БТ) (Дії.9:33). Найменування *розслаблений* не фіксують з розглядуваним значенням жодні лексикографічні джерела XIV – XX століття.

Родове поняття *хвороба* характеризується великим синоніміїним рядом, особливо ж у XIX столітті: *болість*, *недуга*, *слабість*, *неміч*, *немоці*, *боліці*, *нездужання*, *слабування*, *хорування*. В українських перекладах XX століття розглядуване слово активно функціонує поряд із синонімами *недуг*, *неміч*, *болячка*.

Лексеми *біснуватий*, *божевільний* не є синонімами, лексема *біснуватий* має значення ‘одержимий демоном’, лексема *божевільний* – ‘психічно хворий’. У Біблії П. Куліша це слово іноді передається описовою конструкцією (евфемізмом): *Як той, хто з засідки мече огонь, стріли й смерть* (Пр. 26:28). П. Куліш замість лексеми *божевільня* використовує описову конструкцію *одеревіння серця*; субстантиви *безумний*, *несамовитий*. В українських перекладах спостерігаємо синонімію назв *гарячка* та *пропасниця*. Втім семантичний аналіз назв хвороб *гарячка*, *пропасниця* показує, що це найменування різних хвороб, а не лексичні дублети, як це подає Словник української мови. Це підтверджує й текст оригіналу, досліджений за допомогою конкордансу Стронга. Недуг, який супроводжується розладом свідомості в українських перекладах, передається різними лексемами: *місячник* (БК), *причинний* (БХ), *сновида* (БТ), а також описовими конструкціями: *на молодика біснується* (ЄМ), *біснується у новомісяччі* (БО). Лексема *розслабений* позначає осіб, хворих на недуг, що позбавляє який-небудь орган або органи здатності нормально діяти, яка послідовно використовується в перекладах XIX століття, натомість, у перекладах XX століття маємо, крім згаданої, назви *спаралізований* (БТ), *паралітик* (БХ).

Проаналізовані назви хвороб свідчать про їхню неусталеність в українській мові XIX – XX століття, підтвердженням цього є синонімічний ряд таких назв і не завжди точне відтворення їх у біблійних текстах.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні семантичних особливостей назв інших тематичних груп в українських версіях Біблії.

Література

- Дзера, О. (2017). *Біблійна інтертекстуальність і переклад : англо-український контекст*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка
- Лук'янчук, С.В. (2008). *Епітет у конфесійному стилі сучасної української мови (функціонально-семантичний аспект)*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київ.
- Решетняк, О.О. (2013). Особливості внутрішньої форми біблійних символем з топонімом Єгипет. *Лінгвістика*. Луганськ. 1, 80–87.
- Тимошик, Г. (2013) Гетерогенні антропоформули новозавітного антропонімікону в новочасних українських перекладах Святого Письма. *Мова. Культура. Взаєморозуміння*: зб. наук. праць / відп. ред. Т.А. Космеда; Дрогобицький державний університет імені Івана Франка. 3. 248–253.
- Тимошик, Г. (2014). Давньоримські біблієантропоніми в українських перекладах Святого Письма XIX – XX століть (на матеріалі найменувань, що містять в своїй структурі назви посад, професій). *Слов'янський збірник*. Чернівці. 18, 89–98.

Лексикографічні джерела

- Грінч. – Грінченко Борис (1958). *Словарь української мови у 4-х т.*, Упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. Київ: В-во АН УРСР.
- Желех. – Желеховський Є., Недільський С. (1982). *Малоруско-німецький словар* у II-х т., Мюнхен. ГЛС – *Греческий лексикон Стронга* (с) Bob Jones University. Взято з <http://www.rststrong.pdb>.
- ЄЛС – *Еврейский лексикон Стронга* (с) Bob Jones University. Взято з <http://www.rststrong.pdb>.
- СУМ – *Словник української мови в 11-ти т.* (1970 – 1980), за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка.

Джерела ілюстративного матеріалу

- БТ – *Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови)* (2011). Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ: Українське Біблійне Товариство.
- БО – *Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту* (2012). [пер. проф. І. Огієнка]. Київ: Українське Біблійне Товариство.

БХ – *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* (1990). Переклад. І. Хоменка. Ватикан: Editorial Verbo Divino.

БК – *Святе Письмо Старого і Нового Завіту* (2003). Пер. П. Куліша, І. Левицького і І. Пулюя. Київ: Українське Біблійне Товариство.

ЄМ – *Євангеліє (1863)*. Переклад Пилипа Морачевського. Взято з <http://www.parafia.org.ua>.

References

Dzera, O. (2017). *Bibliina intertekstualnist i pereklad: anhlo-ukrainskyi kontekst*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.

Lukianchuk, S.V. (2008). *Epitet u konfesiinomu styli suchasnoi ukrainskoi movy (funktsionalno-semantychnyi aspekt)*. (Avtoref. dys. kand. filol. nauk). Kyiv.

Reshetniak, O.O. (2013). Osoblyvosti vnutrishnoi formy bibliinykh symvolem z toponimom Yehypet. *Linhvistyka*. Luhansk. 1, 80–87.

Tymoshyk, H. (2013). Heterohenni antropofornuly novozavitnoho antroponimikonu v novochasnykh ukrainskykh perekladakh Sviatoho Pysma. *Mova. Kultura. Vzaiemorozuminnia: zb. nauk. prats / vidp. red. T.A. Kosmeda; Drohobytskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka*. 3, 248–253.

Tymoshyk, H. (2014). Davnorymski bibliieantroponimy v ukrainskykh perekladakh Sviatoho Pysma XIX – XX stolit (na materiali naimenuvan, sheho mistiat v svoii strukturi nazvy posad, profesii). *Slovianskyi zbirnyk*. Chernivtsi. 18, 89–98.

Leksykohrafichni dzherela

Hrinch. – Hrinchenko Borys (1958). *Slovar ukrainskoi movy u 4-kh t.*, Upor. z dodatkom vlasnoho materialu B. Hrinchenko: V-vo AN URSR, Kyiv.

Zhelekh. – Zhelekhovskiy Yevhen, Nedilskiy Sofron(1982). *Malorusko-nimetskyi slovar u II-kh t.*, Miunkhen.

HLS – *Hrechskyi leksykon Stronha (s)* Bob Jones University. Vziato z <http://www.rststrong.pdb>.

YeLS – *Evreiskiy leksykon Stronha (s)* Bob Jones University. Vziato z <http://www.rststrong.pdb>.

SUM – *Slovyk ukrainskoi movy.: v 11-ty t.* (1970 – 1980), za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka.

Dzherela iliustratyvnoho materialu

BT – *Bibliia (chetvertyi povnyi pereklad z davnohretskoi movy)* (2011). Pereklad iieromonakha o. Rafaila (Romana Turkoniaka). Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo.

BO – *Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu* (2012). [per. prof. Ivana Ohienka]. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo.

BKh – *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu* (1990). Pereklad. I. Khomenka. Vatykan: Editorial Verbo Divino.

БК – *Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu* (2003). Per. P. Kulisha, I. Levytskoho i I. Puliuia. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo..

YeM – *Yevanheliie* (1863). Pereklad Pylypa Morachevskoho. Vziato z <http://www.parafia.org.ua>.